
FROM TRADITIONAL TOWARDS CRITICAL GEOPOLITICS

Blagica KotovchevskaMIT University – Skopje, Republic of Macedonia, blagica.kotovcevska@gmail.com**Blagoj Conev**MIT University – Skopje, Republic of Macedonia, b.conev@gmail.com

Abstract: Critical geopolitics examines geopolitical practices in order to understand geographical and political thinking and how the global policy practices are affected. It examines the geopolitical tradition, referring to the historical and geographical context of ideas about geography and politics. In a wider sense, it aims to critically examine everything related to geography and politics. It gives us an idea how the practice of world politics is implemented through different geopolitical arrangements and how our worldview is based on these premises. The analyzes presented through the research of critical geopolitics aimed to create a complex and accurate geopolitical picture, that is, a geopolitical mirror in the function of an essential deconstruction of the geopolitical discourses that create stereotypes for the actors involved in a certain conflict, for the states and the regions where the conflict takes place, that is, a creation of a false geopolitical picture or a geopolitical mosaic.

Keywords: geopolitics, geostrategy, critical geopolitics.

ОД ТРАДИЦИОНАЛНА КОН КРИТИЧКА ГЕОПОЛИТИКА**Благица Котовчевска**МИТ Универзитет – Скопје, Република Македонија, blagica.kotovcevska@gmail.com**Благој Цонев**МИТ Универзитет – Скопје, Република Македонија, b.conev@gmail.com

Абстракт: Критичката геополитика ги испитува геополитичките практики со цел да го разбере географското и политичкото размислување и како ги условува практиките во светската политика. Ја испитува геополитичката традиција, навраќајќи се на историскиот и географскиот контекст на идеи за географија и политика. Во поширока смисла, има за цел критички да испита сè што е поврзано со географија и политика. Помага да се процени како практиката на светската политика се спроведува преку различни геополитички поредоци и како нашето гледиште на светот се темели на овие премиси. Анализите презентирани преку истражувањата на критичната геополитика имаат за цел креирање на комплексна и прецизна геополитичка слика, односно геополитичко огледало во функција на суштинска деконструкција на геополитичките дискурси кои креираат стереотипи за актерите инволвирани во определен конфликт, за државите и регионите во кои се води конфликтот, односно креирање на погрешна геополитичка слика или геополитички мозаик.

Клучни зборови: геополитика, геостратегија, критичка геополитика

ВОВЕД

Во последните сто години, паралелно со развојот на геополитиката се развивале и геополитичките критики. Она што може да се забележи е фактот што критиката на геополитиката била многу помалку застапена во јавноста од самите геополитички идеи. Тоа може делумно да ја објасни конзистентноста и цврстината на одредени геополитички погледи кои успеале да преживеат и до ден денешен, иако одредени работи се доста променети и во политичката и во историската сфера. Обидите за реализирање одредени геополитички идеи биле „ослободени“ од критика затоа што таа не успеала да се афирмира и да ги наметне сопствените аргументи во јавноста. Постојењето на критиката е значајна од повеќе причини. Една од тие причини е што оправдувањата за меѓународните судири, речиси по правило, се пронаоѓале во геополитичките и геостратежиските констатации на односите. Постоела критика насочена кон таквите пристапи, кон оние што ги преземале и оправдувале таквите акции, но нејзините аргументи не ги уверувале државите во потребата за поинакво, ненасилно делување. Втората причина е тоа што е неопходно да се развиваат поинакви пристапи во современата геополитика кои ќе ги надвладаат опасните тенденции на поедноставување на геополитиката.

---

1. РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ ТРАДИЦИОНАЛНАТА И КРИТИЧКАТА ГЕОПОЛИТИКА

Геополитиката можеме да ја опишеме како теорија за решавање на проблемите и практика на владеење во одреден простор. Таа ја зема постојната структура на моќ како рамка во чиј контекст настојува да ја оформи концептуализацијата на просторот и процесите, и да ги нагласи основните елементи за дејствување на надворешната политика. Доминантен метод во таквото делување на геополитиката е декларативна (работите се случуваат затоа што светот е таков) и императивна (ние мораме така да делуваме). Геополитиката ја создава културната и политичката верзија на вистината за светот. Делува во рамките на светската рамнотежа на силите и создава услови за постигнување на идните стратемиски вредности во анархичниот свет. Според овие констатации, геополитиката по многу нешта е слична на политиката на реализам. Се разликува по тоа што ја има географијата како аргумент плус. Географијата, всушност е таа предност која овозможува поинаков видлив контекст во прикажувањето на светот, што во рамките на политичкиот реализам не е возможно. Токму поради тоа, се случува политичкиот реализам да ги користи „услугите“ на геополитиката, односно директно да пронаоѓа аргументација во географијата.

Критичката геополитика се разликува од геополитиката по тоа што ги проблематизира теоретските поставки и е насочена кон истражување на комплексноста на глобалниот политички живот кој не може да се објасни само преку проучување на структурата и односите на моќта. Критичката геополитика е насочена кон критика на начинот на кој ортодоксната геополитика ја чита светската политичка карта. Имено, класичната (ортодоксна) геополитика ги проектира културните и политичките претпоставки на политичката карта, за да може да ги потврди своите претпоставки. Притоа, не се воочуваат вистинските односи, односно се настојува да се создадат. Со оглед на тоа, геополитиката се јавува како проширена културна практика на одредени експерти во моќни институции (војска, университети, разни институти и др.) кои не ги истражуваат односите на моќта, туку ги создаваат. Критичката геополитика го избегнува таквиот пристап и последиците преку проширување на јавната расправа за одредени прашања, вклучувајќи широк круг стручњаци и јавноста.

Во периодот на Студената војна разликата помеѓу класичната (ортодоксна) геополитика и критичката геополитика била прилично јасна. Класичната геополитика нудела прилично поедноставена перцепција на светот во чие средиште се наоѓал неизбежниот судир помеѓу големите сили. Поради тоа, предизвикана е - засилена милитаризација, натрупување на оружје и воени сили како единствен начин за намалување на стравот од уништување. Критичката геополитика во истиот период настојувала да укаже на опасностите од таквата поедноставена перцепција на светот, и нудела проширена слика за светот во која биле вклучени, покрај воените, политичките, економските, сицијалните прашања и прашањата за заштита на животната средина. Современите геополитички услови го намалуваат значењето на класичната геополитика која се темелела на „бинарните“ односи ние/тие, внатрешни/надворешни, домашни/странци, блиску/далеку. Ваквите односи своето објаснување го имале во геополитичките парадигми како што се Хертланд/Римланд, копнени сили/поморски сили, исток/запад и др. Во денешни услови концептуализацијата и објаснувањето на современиот свет врз база на претходно наведените констатации е прилично дискутабилно.

Главната разлика помеѓу **традиционалната геополитика** и покритичките пристапи е што вторите промовираат отворање на политичка географија за методолошка и концептуална повторна проценка (погледнете Табела 1).

Составена од различни нишки на општествена теорија, критичката геополитика се обиде да ги земе предвид начините на кои географските дискурси, практики и перспективи го мереа, опишуваа и оценуваа светот. Инспирацијата за критичката геополитика лежи во верувањето дека традиционалната политичка географија не успеала да ја наруши широко распространетата „деполитизација“ на човековата географија во 1950тите и 1960тите. Студиите за граници, на пример, повеќе беа засегнати со функцијата и типологијата на границите отколку со обезбедувањето на критичка проценка на нивното значење во рамките на меѓународниот систем. Границите се од централна важност за дискурсот на суверенитет бидејќи тие обезбедуваат помеѓу другото средства за физичка и културна поделба на една суверена земја од друга. Во поново време, пионерската работа на францускиот географ Ив Лакост даде вреден придонес во агендата која се фокусираше на улогата која ја има географското значење во консолидирањето на воената моќ и политиката во чиј центар е државата.

Традиционална геополитика	Критичка геополитика
Национален суверенитет Фиксни територии	Глобализација Симболични граници
Државна работа Територијални непријатели	Мрежи/меѓусебна зависност Детериторијализирани опасности
Географски блокови Физички/земјени средини	Виртуелни средини
Картографија и мапи	Системи за географски информации (GIS)

Табела 1. Традиционална и критичка геополитика

[1] Извор: Dodds, K. (2005). *Global Geopolitics: A Critical Introduction*. Harlow: Pearson.

Ив Лакост беше професор по географија на Универзитетот Винсен во Франција за време на 1960тите и 1970тите. Неговото незадоволство од академската и политичката состојба на географијата го поттикна него и колегите да создадат ново списание наречено *Erodot (Herodote)* во јануари 1976 година. Во позната студија наречена *Географијата е прва и основна за војување (Géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre)*, тој тврдеше дека географското знаење придонело за воената моќ и политиката во чиј центар е државата. Во неговата анализа на американското бомбардирање на насипите на Ред Ривер во Северен Витенам, Лакост покажал дека географските информации собрани за регионот биле користени од американските сили да го таргетираат и уништуваат потенцијалот за одгледување храна на регионот. Политичките географи беа потсетени дека односот помеѓу географското знаење и политичката моќ всушност би можело да биде насилен. Лакост се одделил од аполитичните аспекти на француската политичка географија и јасно го кажал своето верување дека географската работа треба да биде лоцирана во рамките на тековни политички борби и загрижености. Понатаму, Лакост го користел *Erodot* за да покрене серија од прашања како што се деколонизација, имиграција, исламска политика и нуклеарни проекти. Многу од неговите идеи во врска со улогата на географското знаење во пренесување на надворешната политика и воената политика се подготвени во рамките на англофонската критичка геополитика.

Публикацијата на Ив Лакост насловена *Географијата е прва и основна за војување (Géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre)*, во 1976 година одбележа нов суштински почеток во историографијата на дисциплината. Работата на Лакост, беше полемичка изјава за функционирањето на географијата како дисциплина која го поддржувала империјалниот поредок во странство и капиталистичкиот поредок дома. Заедно со работите на останатите (кои, како и Лакост, најдоа процеп за нивната работа во *Antinod*, важно радикално географско списание основано во 1969 година), неговата работа помогнала да се политизира географското знаење и проучувањето на просторот како општествено произведен (создаден). Што е уште поважно, тој ја посочувало потребата од темелен ревизионизам во рамките на дисциплината модерна географија. За прв пат, предизвикот на деколонизирање на географското знаење и простор може да се концептуализира како таков. Била започната постмодерната дезориентација на модерната географија. Геополитиката повеќе не се смета за изучување на државните работи и Големите моќи (управувањето со меѓународните работи и идеите кои влијаеле на практиките на дипломатијата). Наместо тоа, сега се смета за оцртување на интелектуалниот терен засега со и под влијание на интеракцијата на географијата, знаењето, моќта и политичките и општествени институции. Писателите на критичка географија тврделе дека геополитиката е дискурс засегнат со односот помеѓу моќта-знаењето и општествените и политички односи. Усвојувањето на таквиот став ги води авторите како што се Џон Агњу, Героид О'Тул и Сајмон Делби кон тоа да предложат дека светската политика треба да се разбере според *толкувачка* основа наместо во смисла на серии од божествени „вистини“ како што е основната поделба на глобалната политика помеѓу овластувањата на копно и на море. Затоа, за писателот на критичка геополитика, навистина важната задача се однесува на толкување на теории на светска политика наместо повторување на честопати лошо дефинирани претпоставки и разбирања на политиката и географијата.

Предизвикувањето на конвенционалните категории на меѓународна или глобална политика е дел од критичка проценка на улогата на географското знаење и нејзиното знаење врз општествените и политичките практики. Појавата на критичката геополитика и геополитичката економија во 1980тите е индикација за промена на политичката географија од емпиристичкото минато (кое претпоставува дека фактите зборуваат

за себе) кон теоретски информирано поле на истражување. Во сојуз со критичките теории на меѓународните односи, критичката геополитика се обидува да развие теории на меѓународни односи кои ја потврдуваат двосмисленоста, непредвидливоста и несигурноста на светот во кој живееме. Како и другите развојни настани во рамките на општествените науки и хуманистичките науки, критичките пристапи кон светската политика се обидуваат да го споделат постмодерниот скептицизам дека светот може рационално да се воочува и да се толкува преку конкретни техники.

Почетната точка за критичката геополитика е да се тврди дека конвенционалните перспективи на геополитиката и меѓународната политика ги игнорираат претпоставките кои првично се потпираат на тие позиции. Критичкото размислување поставува прашања како на пример, како настануваат тековните ситуации или како делува моќта за да се поддржат одредени контексти. Писателите на критичката геополитика, спротивно на реалистичните набљудувачи, тврдат дека претпоставката за независен и објективен истражувач кој ги евидентира воочливите реалности на меѓународната политика е лажна. Спротивно на тоа, критичките пристапи кон светската политика би укажале на тоа дека ако не се предизвикаат или доведат во прашање современите структури и односи на моќта, тогаш академските пристапи се изложени на ризик од само опростувачки постоечки практики. Експертите за критичка геополитика сега признаваат дека нивните пристапи кон светската политика самосвесно се наоѓаат во рамките на тело од концептуални и методолошки претпоставки за светот. Теориите на светската политика не се одвоени од светот кој се обидуваме да го опишеме и објасниме и со признавање на оваа точка, критичките теоретичари може да придонесат за развојот на практични идеи во врска со прогресивната општествена и политичка промена и како истата може да се промовира (погледнете Табела 2).

Реализам	Либерализам	Критичка геополитика
-Национален суверенитет	-Национален суверенитет	-Меѓусебна зависност
-Држави	-Државни и недржавни организации	-Глобализација
-Воена моќ	-Ограничена меѓународна соработка	-Мрежи и јазолни точки
-Анархиски свет		-Претставувања на глобалниот просто

Табела 2. Теории на светска политика: клучни теми

Аналитичката рамка на критичката геополитика произлегува од мешавина на извори, вклучувајќи анализа на дискурси, меѓународна политичка економија, феминистички пристапи и постмодерна општествена теорија. Најголемото влијание на литературата врз критичката геополитика беше настојувањето на Фуко дека мора да се истражи врската помеѓу моќта и знаењето во дискурсот.

Како што забележале О’Тул и Агњу, основна премиса е тврдењето дека географијата е општествен и историски дискурс кој секогаш е непосредно обвиткан со прашањата на политиката и идеологијата... географијата сама по себе е форма на моќ-знаење. Спротивно на претходните записи, геополитиката сега не се смета за неутрална техника или уред за разгледување на светот; наместо тоа се смета за дискурс кој може да се употреби за да се претстави светот на одредени начини. Така, првиот и најзначаен извор на критичката геополитика беше добиен од испитување на дискурсите на геополитиката и меѓународните односи. Таквата позиција подразбира дека перцепциите на светот произлегуваат од серија од претпоставки, правила и тврдења кои се применети од оние кои се обидуваат да ги објаснат настаните и околностите.

Работата на Едвард Сед за Западните преставувања на Блискиот Исток дава еден од најјасните примери за тоа како видувањата на Фуко за дискурсот и генеалогииите на моќта-знаењето се прилагодени на истражувањето. Познатата книга на Сед, *Ориентализам (Orientalism)*, го наведува создавањето и еволуцијата на серија од измислени географии кои го сочинуваат Средниот Исток во рамките на Западните географски замисли. Со употреба на британски, француски и американски книжевни извори за Блискиот Исток (Ориентот), тој тврди дека комплексното место и културни карактеристики на Блискиот Исток биле сведени на неколку дефинирачки карактеристики како што се „заканата“ наметната на евро-американската култура од арапската и муслиманската вера. Загриженоста во *Ориентализам* за распределбата на геополитичката свесност во естетски, експертски, економски, социолошки, историски и филозофски текстови беше екстремно провокативна.

Се гледа дека дискурсите влијаат на правилата и тврдењата со кои политичкото однесување се структурира, регулира и расудува. Критичката геополитика твреше дека дискурсите имаат главна улога во мобилизирање на одредени едноставни географски разбирања за светот, кои помагаат во оправдувањето на одредени политички одлуки. Политичките говори, на пример, нудат можности за промовирање на одредени идеи на влијателните субјекти во светската политика. Употребата на симболи, метафори и тропи може да има суштинска важност за оформувањето на политичките разбирања на специфични околности.

Критичката геополитика смета дека геополитиката треба да се концептуализира како форма на **дискурс** и политичка практика. Агњу и О’Тул го потврдија во нивното испитување на Студената војна географското размислување на американските политички лица како што е Роналд Реган:

Политичките говори и сличните активности ни даваат средство за надоместување на личните омаловажувања на влијателни субјекти во светската политика. Тие ни помагаат да ја разбереме општествената конструкција на световите и улогата на географското знаење во таа општествена конструкција.

Геополитиката реконцептуализирана како дискурс и форма на политичка пракса има неколку импликации:

1. Геополитиката треба да се смета за политичка активност која се извршува од одреден број на политички субјекти и која не е ограничена на мала група од академски специјалисти.
2. Геополитичкото размислување кое го применува американскиот државник за време на Студената војна го посочува фактот дека незабележителните претпоставки за местото и нивните конкретни идентитети може да бидат многу значајни. Претпоставуваната закана на Советскиот Сојуз која ја обзема американската или западната цивилизација честопати привлекуваше долгогодишни географски прикази на евро-азиската површина населена од Азијатски орди со намера да ги освојат Европските и Словенските народи.
3. Тековната распределба на моќ во рамките на меѓународниот систем значеше дека некои земји како што се САД имаат подобра позиција од другите да влијаат на производството и циркулацијата на политичките дискурси и така поседуваат капацитет да се оформат геополитичките разбирања на светот.
4. Критичката геополитика смета дека изразувањата на географската разлика придонесувале за политика на формирање на идентитетот. Широко распространетото прикажување на Советскиот Сојуз како „другото зло“ за време на Студената војна не само што помогнало да се обезбеди идентитетот на Америка како бастион на слободата и демократијата, но исто така ги овласти последователните администрации да таргетираат кој било кој се сметал за внатрешен пресвртник или крипто-комунист.

2. АНАЛИЗА НА СЛУЧАЈ: АМЕРИКАНСКИ ПРЕСТАВУВАЊА НА ЛИБИЈА КАКО „ТЕРОРИСТИЧКА ДРЖАВА“

Одлуката на Роналд Реган да ја етикетира Либија како „терористичка држава“ во 1985-6 беше важна увертира на растечкото преиспитување од САД на новата закана наметната од Исламистичкиот фундаментализам. Бомбирањето на главниот град на Либија, Триполи, во 1986 година, беше кулминацијата на американското верување дека Либија има финансирано терористичка активност на Блискиот Исток и Европа. Наместо да биде едноставно парче реторика дизајнирана да испровоцира политички аргумент, политичкиот исход било да се наштети на односите на САД-Русија набрзо откако изгледало дека се подобруваат. Широко распространетата јавна поддршка во САД за бомбардирањето во Триполи може да е потпомогната од пријателско медиумско покривање и растечки тренд на Холивуд да произведува филмови кои ги лоцираат законите против Америка во американскиот свет.

Во декември 1988 година, авион на Пан Американ кои носеше неколку стотици лица од Лондон до Њу Јорк експлодираше над јужна Шкотска. После неколку месеци испитувања, американската и британската полиција именуваа двајца службеници од либиска авиокомпанија како осомничени за овој терористички чин. После 10 години на санкции со нафтата и други форми на санкции (против Либија) после американскиот притисок врз Обединетите нации, либиското лидерство се согласи дека двајцата либиски осомничени би се соочиле со кривични постапки во Холандија согласно Шкотското право. Еден од осомничените беше обвинет во 2001 и во 2003 година Обединетите нации гласаа за санкции против Либија откако понуди суштински компензациски пакет за жртвите на панамериканскиот напад. Сепак, Либија останува ‘престапничка држава’ според гледиштето на администрацијата на Џорџ Буш, покрај нејзината важна одлука во декември 2003 година да се воздржи од понатамошен развој на оружје за масовно

уништување. Британскиот премиер Тони Блер ја посети Либија во мај 2004 година и веројатно придонесе за поновото „дипломатско опоравување“.

Иако владите на Велика Британија и на САД ја осудија Либија за поддржување на терористичка активност во минатото, беше игнориран фактот дека Американците извршија незаконско бомбардирање врз Триполи во 1986 година, кога исто така загинаа невини цивили.

За крај ќе го потенцираме ставот на Делби кој мошне elokвентно ја толкува потребата од критичка геополитика:

„Она што се тврди овде не е ништо помалку од признавање на важноста на проучувањето на политичкото работење во форми на географски разбирања, признавајќи дека географите се прецизирања на политичка реалност кои имаат политички ефект. Да се конструираат суштинските политички географии е да се тврди дека не смееме да го ограничимо нашето внимание на проучување на географијата на политиката во рамките на претходно дадени простори земени здраво за готово, при здрав разум, туку да ја испитаме географската спецификација на политиката. Тоа е да се практикува критичка геополитика“.

Оттогаш, на молбата на Делби за критичка геополитика е одговорено од голем број литератури во рамките на дисциплината на географијата кои се обидуваат, на голем број начини, да ја испитаат „политиката на географската спецификација на политиката“.

Но што се мисли со „политиката на географската спецификација на политиката“? Во ова и други толкувања, критичката геополитика изгледа дека се заснова на општи изјави за просторот и моќта. И покрај богатата понова литература за критичката геополитика, останува неодољна потребата да се продлабочи и заостри нејзиниот карактер како различен интелектуален и политички проект. Дел од причината зошто критичката геополитика сè уште не се има одвоено како посебна на доволен прецизен начин лежи во нејзиниот изненадувачки неуспех ригорозно да го концептуализира и теоретизира самиот предмет кој веројатно ја дефинира: геополитиката. Како концепт, геополитиката редовно е предизвикана и свесно се користи, сепак ретко се проблематизира. Сè уште не постои соодветна теоретска дискусија за функционирањето на геополитиката како знак во рамките на критичката геополитика. Ниту пак имаше експлицитна теоретска дискусија за тоа како треба да функционира критичката геополитика и како треба да го вклучи она што веќе го имаме одредено како геополитичко гледиште.

ЗАКЛУЧОК

Наместо заклучок можеме да констатираме дека критичката геополитика има за цел навраќање и разјаснување на основните претпоставки на класичната геополитика. Се стреми да се наврати на епистемолошките претпоставки и онтолошките заложби на конвенционалната геополитика. Критичката геополитика доведе до создавање на голем број темелни студии, кои заедно со прецизните биографски трудови, им помогнаа на познавачите подобро да ги разберат културните потекла, пристрасности и теоретски ограничувања на класичната геополитика.¹²⁴ (Bordonaro, 2010)

Критичката геополитика исто така ги испитува геополитичките практики со цел да го разбере географското и политичкото размислување и како ги условува практиките во светската политика. Ја испитува геополитичката традиција, навраќајќи се на историскиот и географскиот контекст на идеи за географија и политика, односот помеѓу геополитиката и народната култура, и на крајот, но подеднакво важно, ја проучува структурната геополитика која ги поврзува практиката на вешто управување со државните работи со практиката на глобализацијата и информациските мрежи. (Dodds, 2001, pp.470-471) Во поширока смисла, има за цел критички да испита сè што е поврзано со географија и политика. Помага да се процени како практиката на светската политика се спроведува преку различни геополитички поредоци и како нашето гледиште на светот се темели на овие премиси.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Agnew, J. 2002. *Geopolitics*. London: Routledge (second edition).
- [2] Agnew, J., K. Mitchell and G. O Tuathail (eds.) 2003. *A Companion to Political Geography*. Oxford: Blackwell.
- [3] Dalby, S. 1990. *Creating the Second Cold War*. London: Guilford.
- [4] Dalby, S. “*Critical Geopolitics: Discourse, Difference and Dissent*,” 274.
- [5] Dodds, K. (2005). *Global Geopolitics: A Critical Introduction*. Harlow: Pearson.

¹²⁴http://www.exploringgeopolitics.org/Publication_Bordonaro_Federico_Rediscovering_Spykman_Rimland_Geography_Peace_Foreign_Policy.html

- [6] Hepple, L. W. 2000. 'Géopolitiques de gauche: Yves Lacoste, Herodote and French radical politics' in K. Dodds and D. Atkinson (eds.) *Geopolitical Traditions*. London: Routledge.
- [7] Lacoste, Y. 1973. 'An illustration of geographical warfare: bombing of the dykes on the Red River, North Vietnam' *Antipode*.
- [8] Lacoste, Y. 1976. *La Géographie, ça sert, d'abord, à faire la Guerre*. Paris: Maspero.
- [9] Parker, G. 1985. *Western Geopolitical Thought*. London: Croom Helm.
- [10] Said, E. 1978. *Orientalism* Harmondsworth: Penguin.
- [11] Tuathail, G. and S. Dalby (eds.) 1998. *Rethinking Geopolitics*. London: Routledge.
- [12] Tuathail, G. 1996. *Critical Geopolitics*. London: Routledge.
- [13] Tuathail, G. and J. Agnew 1992. 'Geopolitics and foreign policy: practical geopolitical reasoning in American foreign policy' *Political Geography*.
- [14] Милевски, Т. 2015. *Политичка географија и геополитика*. Скопје: Филозофскиот факултет.

